

Programma 7 Landbouw en voedsel

Provincie Noord-Brabant

Inleiding

Ondanks de grote dynamiek in de landbouw is de voorgenomen uitvoering van het programma Landbouw en Voedsel in 2022 vrijwel geheel gerealiseerd.

In 2022 zijn diverse belangrijke mijlpalen gerealiseerd: Het Beleidskader Landbouw en Voedsel 2030 is door Provinciale Staten vastgesteld, de Uitvoeringsagenda Landbouw en Voedsel 2022-2023, de Uitvoeringsagenda Mest en deRoutekaart Stalaanpassingen 2024 zijn door Gedeputeerde Staten vastgesteld. Verder hebben we in het kader van de Versnellingsacties (Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) fiches gehonoreerd gekregen, waaronder 45 mln. euro voor het bevorderen van natuurinclusieve landbouw, het uitbreiden van de Biodiversiteitsmonitor melkveehouderij en real time meten en monitoren.

In 2022 zijn we voortvarend gestart met de uitvoering van de Uitvoeringsagenda Landbouw en Voedsel: enkele voorbeelden hiervan zijn: Landbouw Innovatie Brabant (LIB) heeft verschillende bijeenkomsten georganiseerd en innovaties begeleid, we hebben de omschakeling naar natuurinclusief en biologisch ondersteund met coaches en adviesgesprekken. Daarnaast werken we aan de Brabant brede innovatie-samenwerking op het gebied van landbouw en voedsel met de BOM en de triple-helices. De Challenge Innovation Makers is van start gegaan en we hebben geïnvesteerd in de versnelling van de eiwittransitie via het mede-opstellen en ondertekenen van de Green Deal Eiwittransitie ('Bean Deal') met daarin een aantal toonaangevende Brabantse bedrijven en via de innovatiecoalitie 'Toekomstbestendig Ecosysteem Eiwittransitie Brabant'. De provincie Noord-Brabant was in 2022 een belangrijke motor achter de Dutch Food Week en we hebben met Embassy of Food deelgenomen aan de Dutch Design Week. Tevens hebben we in 2022 het actieplan jonge boeren gelanceerd.

In 2022 hebben we vier agrifoodpluimen uitgereikt als dé aanmoedigingsprijs voor ondernemers die een innovatieve bijdrage leveren aan de transitie naar een vitale, duurzame en maatschappelijk gewaardeerde agrifoodsector in Brabant. Als blijk van waardering en om andere bedrijven in de sector te inspireren dit goede voorbeeld te volgen. Het betrof de PeelPioneers uit 's-Hertogenbosch, Onze Zuivel uit de Rips, Van der Avoird Trayplant uit Molenschot en Maatschap Keijzers uit Liessel.

Tegelijkertijd bevond de landbouw- en voedselsector zich in een periode met grote dynamiek en onzekerheid. De brieven van ministers Staghouwer en Van der Wal van 10 juni en 25 november jl. hebben voor soms heftige reacties gezorgd binnen de sector én in het land. We hebben de routekaart 2024 uitgebracht met als doel veehouders te ondersteunen in het tijdig kunnen voldoen aan de stikstofreductie eisen in de Interim Omgevingsverordening. De vergunningverlening in de veehouderij is tot nader order stilgelegd. De verwachting is dat deze in de 2e helft van 2023 weer op gang gaat komen.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Meest duurzaam en circulair in Europa

Omschrijving (toelichting)

We streven er naar dat in Brabant de meest duurzame landbouw- en voedselproductie plaatsvindt in Europa, mede doordat er sprake is van gesloten mineralenkringlopen (in plantaardige en dierlijke ketens), en zoveel mogelijk emissie-loze landbouw naar water, bodem en lucht en de klimaatdoelstellingen worden gerealiseerd.

De voedselketens produceren gezond voedsel en landbouwbedrijven dragen bij aan een gezonde leefomgeving. Hiermee dragen de landbouw- en voedselketens bij aan het Brabants Beleidskader Gezondheid met drie gezonde levensjaren erbij voor elke Brabander in 2030. Dit blijkt uit de hoofddoelstellingen van de uitvoeringsagenda landbouw en voedsel met name op het gebied van meest duurzame circulaire landbouw- en voedselproductie in Europa. Hierbij zijn indicatoren als

een dalende trend in fijnstof emissie vanuit de veehouderij opgenomen in relatie tot de gezonde leefomgeving en het verminderen van emissies uit de landbouw. Maar ook het stimuleren van real-time monitoring van emissies en de maatregelen vanuit het Schone lucht akkoord dragen bij aan de gezonde levensjaren van de Brabander.

Indicatoren

- Verhouding tussen de bewerkte mest en de gewasbehoefte in Nederland

Streefwaarden	nulmeting	2022	2023	2030
Verhouding naar waarde	(1,09) 2020	-	-	Verhouding lager dan 1

- Stikstof- en fijnstof emissie veehouderij in Brabant

Streefwaarden	nulmeting	2022	2023
Kton fijnstof per jaar	1,7 kton (2021)	dalend	dalend
Kton fijnstof per jaar	17 kton (2019)	dalend	dalend

- Areaal landbouwgrond (ha) met een positieve bijdrage aan de kwantiteit en kwaliteit van het water- en bodemsysteem.

Streefwaarden	nulmeting	2022	2023	2030
Areaal landbouwgrond in ha	14.000 (2021)	15.500	18.500	50.000

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

- Ons doel is mineralen kringlopen sluiten op nationaal niveau. (doel UA Mest). Niet meer bewerkte mest produceren dan nodig voor vitale bodem en gezonde plantaardige teelten. Dit betekent dat er op Nederlandse schaal niet meer bewerkte dierlijke mest wordt geproduceerd dan de plaatsingsruimte op de akkers (en weilanden) op basis van de gewasbehoefte. In 2022 is het getal kleiner dan 1. Er is op dit moment nog veel drijfmest. Volume bewerkte mest is relatief laag. Het aandeel bewerkte mest ligt beneden de 50% in Brabant. Veel bewerkte pluimvee mest en beetje bewerkte varkensmest. Er zijn geen precieze cijfers als het gaat om het jaarlijkse volume bewerkte dierlijke mest in Brabant. De vergunde mestbewerkingscapaciteit wordt wel bijgehouden maar een deel van de vergunde capaciteit is nog niet gerealiseerd. Getal boven de streep zal groeien in de komende jaren, omdat er meer mestbewerking gaat plaatsvinden. De KPI wordt groter maar blijft onder de 1. Getal blijft onder de 1 omdat we op termijn een tekort aan mineralen uit dierlijke mest verwachten (om de gewas behoefte te kunnen dekken)
- Voor fijnstof is de vergunde emissie (bron: Kern Registratie Dierenverblijven KRK) op peildatum 1 juni 2022 1,58 kton per jaar. Dit is een afname ten opzichte van de nulmeting in 2021.
- Voor stikstof zijn de laatste cijfers van 2020 bekend dit is 14,61 kton (bron: Brabants overzicht stikstofdata), deze laten ook een afname zien t.o.v. de nulmeting uit 2019.
- Tot heden is er ongeveer 15.500 ha gerealiseerd aan landbouwgrond welke een positieve bijdrage

leveren aan de kwantiteit en kwaliteit van het water- en bodemsysteem. Als provincie stimuleren we dit via het project Natuurinclusieve Landbouw, de Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij en Bodem Up. Het aantal deelnemers Natuurinclusieve Landbouw en aan de Biodiversiteitsmonitor Veehouderij is gegroeid in 2022, hier komt de stijging in het areaal vandaan. Er zit veel overlap tussen de deelnemers aan deze trajecten. Het totale areaal van de deelnemers aan beide trajecten is in beeld gebracht en vervolgens is de overlap geraamd. Op alle deelnemende bedrijven worden maatregelen genomen die leiden tot bodemverbetering. De berekening is gebaseerd op de deelname (in ha's) aan de bovengenoemde provinciale initiatieven (mede) gericht op de stimulering van het water- en bodemsysteem.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Opstellen en realiseren uitvoeringsagenda mest

Omschrijving (toelichting)

In 2022 is de Uitvoeringsagenda Mest vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Het uitgangspunt van de Uitvoeringsagenda is kringlopen met meer waarde en minder overlast. Dierlijke mest, gebruikt op een manier die goed is voor boer, milieu en omgeving, moet een belangrijke plaats krijgen in de kringlooplandbouw. Met de uitvoeringsagenda Mest worden de komende jaren drie sporen gevolgd:

- Uutfasieren drijfmest: en het tegelijk invoeren van een kringloop gedreven systeem.
- Mestbewerking bij de bron: of zoveel verder weg als nodig, in gespecialiseerde mestbewerkingsinstallaties. Dit voorkomt verlies van nutriënten en vermindert het vervoer van drijfmest. Bovendien vermindert dit overlast en emissies.
- Stimuleren innovatie: op het gebied van mest kan en wil Brabant een grote, groene proeftuin zijn.

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

100% versie van de Uitvoeringsagenda Mest is in Q4 vastgesteld.

Ondersteunen veehouders bij het investeren in innovatieve brongerichte stalsystemen

Omschrijving (toelichting)

Verouderde stalsystemen met relatief hoge emissies moeten voldoen aan de in de Interim Omgevingsverordening (IOV) gestelde eisen. De stallen moeten op 1 juli 2024 zijn aangepast.

We blijven onze First Movers-regeling inzetten om veehouders die als eersten investeren in een innovatief brongericht stalsysteem financieel te ondersteunen. We proberen de financiële middelen van het Rijk versneld beschikbaar te krijgen om alle Brabantse veehouders, die in een brongericht systeem willen investeren, te ondersteunen. We streven ernaar dat vóór eind 2023 25 Brabantse veehouders subsidie krijgen via de landelijke SBV-regeling (Subsidiemodules brongerichte verduurzaming stal- en managementmaatregelen) voor de ontwikkeling van een brongericht stalsysteem. Waar nodig leveren we maatwerk om aan de provinciale regelgeving te voldoen.

Streefwaarden	2022	2023
Aantal veehouders financieel ondersteund die als eersten investeren in een innovatief bron gericht stalsysteem met de First Movers-subsidie	12	13

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

Vorig jaar is een openstelling van de First Movers regeling geweest, deze liep tot en met 28 januari 2022. Hierin zijn 6 aanvragen goedgekeurd. Hiernaast was er de 3e openstelling van de landelijke SBV-regeling, van de 12 goedgekeurde projecten zijn er 7 uit Noord- Brabant. In de 3 openstellingen samen zijn er ruim 30 projecten in Noord-Brabant goedgekeurd.

Opstellen Routekaart stalaanpassingen 2024

Omschrijving (toelichting)

Op basis van de meest recente inzichten moeten van de ongeveer 4.400 locaties waar bedrijfsmatig in Noord-Brabant vee wordt gehouden op ongeveer de helft van deze locaties één of meer stallen worden aangepast per 1 juli 2024, waarbij veehouders een vergunning moet hebben aangevraagd voor 1 oktober 2023. De verwachting is dat ongeveer een derde van de locaties zal worden beëindigd voor of op 1 juli 2027. Met de Routekaart Stalaanpassingen 2024, zoals vastgesteld door GS op 19 juli jl. wordt een coherent geheel van acties aangegeven om de keuzes die ondernemers op afzienbare termijn moeten maken te faciliteren waar nodig en gewenst. De Routekaart geeft opnieuw impulsen om als overheid maximaal mogelijk te maken dat de betreffende veehouderijbedrijven op de afgesproken datum hun verouderde stalsystemen hebben aangepast, dan wel dat de veehouderij op die locatie is beëindigd of is omgeschakeld naar natuurinclusieve landbouw. Inmiddels is de vergunningverlening volledig tot stilstand gekomen. Naar verwachting komt deze in de tweede helft van 2023 weer op gang.

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

Bereiken van implementerende en zoekende veehouders

Omschrijving (toelichting)

Voor veel sectoren zijn inmiddels stalsystemen beschikbaar die aan onze emissie-eisen voldoen. Voor varkens, vleeskalveren en geiten zijn dat vooral stalsystemen die met luchtwassers werken. Om veehouders keuzevrijheid te bieden en om nog betere stalsystemen beschikbaar te krijgen voor de periode na 2024, blijven we ons samen met het Rijk en andere provincies inspannen om meer brongerichte en integrale systemen beschikbaar te krijgen. Ook de inzet van voer- en managementmaatregelen als onderdeel van het streven naar vergaande emissiereductie krijgt onverminderd aandacht en toepassing maken we – waar nodig in of met regels – mogelijk. De bijeenkomsten van de Taskforce Toekomstbestendige Stalsystemen, gericht op het bevorderen van de implementatie van stalsystemen zijn einde Q3 stilgelegd, omdat de vergunningverlening is stilgelegd. Het streefgetal voor 2022 is niettemin gerealiseerd.

Streefwaarden	2022	2023
implementerende en zoekende veehouders bereiken via het netwerk van de Taskforce, via bijeenkomsten, 'Tour de Boer'-demonstraties, diverse schriftelijke en digitale communicatiekanalen en voorlichtingsactiviteiten	425	425

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

In 2022 zijn er door de Taskforce 572 veehouders bereikt via diverse bijeenkomsten, dit zijn er meer dan er voor 2022 waren beoogd.

Biodiversiteitsmonitor Akkerbouw en Veehouderij

Omschrijving (toelichting)

Door het testen en toepassen van de biodiversiteitsmonitoren akkerbouw en veehouderij wordt positief bijgedragen aan de kwantiteit en kwaliteit van het water- en bodemsysteem

Indicatoren:

- Testen Biodiversiteitsmonitor Akkerbouw (BMA) bij akkerbouwbedrijven
- Toepassen (eenvoudige natuurinclusieve maatregelen) bij Biodiversiteitsmonitor veehouderij

Streefwaarden	Nulmeting	2022	2023
Testen Biodiversiteitsmonitor Akkerbouw	n.v.t.	50	50
Toepassen Biodiversiteitmonitor veehouderij	190 (2021)	150	500

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

- In 2022 hebben 30 akkerbouwbedrijven de Biodiversiteitsmonitor Akkerbouw getest, de ambitie van 2023 is dat er eind 2023 100 akkerbouwbedrijven de Biodiversiteitsmonitor testen.
- Er zijn in 2022 in totaal 154 nieuwe deelnemers bijgekomen in de Biodiversiteitsmonitor veehouderij. Dat brengt het totaal op 245. De eerste evaluatie is gemaakt en hier is een positieve ontwikkeling in de scores te zien. Minstens zo belangrijk is dat de boeren enthousiast zijn en de Biodiversiteitsmonitor zien als managementtool.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Economisch toonaangevend zijn binnen Europa

Omschrijving (toelichting)

Het Brabantse landbouw- en voedselsysteem is in 2030 een vooraanstaande Europese speler: zeer innovatief en met een sterke concurrentiepositie. De sector rendeert door (nieuwe) economische en maatschappelijke verdienmodellen in grote internationale en kleine regionale ketens. Bovendien zijn nieuwe (biobased) bedrijfstakken tot ontwikkeling gekomen op het snijvlak van landbouw en voedsel en respectievelijk hightech, biobased bouwen, ICT, chemie en gezondheid.

We willen het innovatieve ecosysteem van landbouw- en voedselsector in Brabant blijven ondersteunen. Een belangrijk onderdeel daarvan is de ontwikkeling van (kennisintensieve) startups. Deze beginnende ondernemers dragen in belangrijke mate bij aan de ontwikkeling van nieuwe producten, diensten en kennis. Ze spelen een belangrijke rol in innovatie en dragen bij aan vernieuwende oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen van vandaag en in de toekomst. In samenwerking met het programma Economie, Kennis en Talentontwikkeling, Braventure, Brabant Startup Fonds en de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij wordt er hard gewerkt om ten behoeve van onze ambitie meer agrifood startups te ondersteunen.

Via een aantal trajecten, consortia en strategische samenwerkingsverbanden geven we, samen met Brabantse partners uit de gehele landbouw- en voedselketen, de innovatie vorm: Landbouw Innovatie Brabant (Provincie Noord-Brabant en ZLTO), de Innovatiecoalitie 'Toekomstbestendig Ecosysteem Eiwittransitie Brabant', strategische samenwerking tussen de diverse Brabantse proeftuinen en de Innovatiealliantie Landbouw en Voedsel Brabant (Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij, REWIN, AgriFood Capital, Brainport Development).

Indicatoren:

- Aantal startups in landbouw en voedsel en op cross-overs met high tech

Streefwaarden	nulmeting	2022	2023
aantal	5-7 (2021)	15	25

- Vestiging nieuwe bedrijven en/of bovengemiddelde groei van bestaande bedrijvigheid in de high tech agrofoodsector / aantal toonaangevende bedrijven

Streefwaarden	nulmeting	2022	2023
aantal	2-5 (2021)	Substantiële groei	Substantiële groei

- Instroom jongeren in agrifood onderwijs (relatieve toename instroom)

Streefwaarden	nulmeting	2022	2023
Relatieve toename instroom	-	Substantiële groei	Substantiële groei

- Ontwikkeling van bedrijvigheid in nieuwe eiwitten in aantallen bedrijven en werknemers (5% groei per jaar)

Streefwaarden	numeting	2022	2023
Groei per jaar	-	5%	5%

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

- In 2022 zijn in ieder geval minimaal 15 start-ups gestart, hiernaast hebben een aantal bestaande bedrijven zich in Brabant gevestigd
- Om de instroom in het Groene Onderwijs te bevorderen, werken wij samen met de Groene Onderwijsinstellingen aan de ontwikkeling van het Curriculum biologisch onderwijs MBO,HBO en leveren wij bijdragen aan onderwijsmodules.”

Het afgelopen jaar hebben wij een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het practoraat Duurzaam Bodembeheer bij Yuverta. Daarnaast hebben wij diverse Toekomstgesprekken gevoerd voor jonge agrariërs op HAS green Academy, Yuvertya en Curio. Tenslotte hebben wij diverse gastcolleges gegeven en diverse studentenprojecten vanuit de provincie begeleid. Hiermee willen wij de substantiële groei in het groene onderwijs bevorderen.

Voor biologische landbouw hebben we de ontwikkeling van een onderwijsmodule bij Yuverta ondersteund. Daarnaast is samen met HAS green academy, Yuverta en Curio een start gemaakt met de ontwikkeling van een Masterclass biologische landbouw.

- In 2022 is Beet! van start gegaan. Dit is een initiatief van Kennispact MBO Brabant in samenwerking

met vier mbo-instellingen (Yuverta, Curio, Koning Willem I College en Summa College), 50 bedrijven, vijf samenwerkingsorganisatie in de agrifood sector, drie hbo-instellingen (HAS Green Academy, AVANS hogeschool, Fontys hogeschool) en de provincie Noord-Brabant. Deze partijen willen samen nieuwe kennis ontwikkelen en studenten opleiden voor nieuwe beroepen in een duurzame voedselketen.

- Er zijn in ieder geval 2 bedrijven bij gekomen, waaronder het Israëlische bedrijf Redefine Meat, welke zich in Best heeft gevestigd.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Organiseren van Innovation Makers Agrifood en Data Driven AgriFood Future

Omschrijving (toelichting)

Voor innovatieve bedrijven in Brabant is een goede kennis- en onderwijsinfrastructuur van groot belang. We willen werk maken van het ontwikkelen van kennis en het opleiden van toekomstige professionals, maar ook van het koppelen van maatschappelijke en ondernemersvraagstukken aan onderwijsinstellingen. Dit draagt bij aan het ontwikkelen van nieuwe innovatieve oplossingen en een beter kennisecosysteem – en tegelijkertijd zorgt het ervoor dat studenten een betere opleiding krijgen. We doen dit door het organiseren van onder andere de Challenge Innovation Makers Agrifood (IMA), waarin studenten worden uitgedaagd om oplossingen te bedenken voor vragen uit het bedrijfsleven op het gebied van agrofood en hightech. We doen het ook met het project Beet! (Brabant Eet) waarbij wij samen met KennisPact, MBO Brabant, ZLTO en HAS samenwerken aan oplossingen voor de agrofoodbranche in Brabant. Juni 2022 heeft het ministerie van OCW twee miljoen euro subsidie toegekend uit het Regionaal Investeringsfonds MBO aan dit project.

Met Data Driven AgriFood Future (DDAFF) zetten we in op het gezamenlijk delen, verbinden en delen van praktijkcases op het gebied van datatoepassing in de landbouw- en voedselsector. Zo dragen we bij aan een meer succesvolle innovatie en daarmee aan het versnellen van de ontwikkeling en toepassing van datagedreven innovaties in de agrifood waardeketen. Om meer inzicht te krijgen in wat er aan projecten en initiatieven speelt gaan we vanuit een digitaal platform hier meer structuur in aanbrengen en netwerken bij elkaar brengen. Dit doen we onder andere door het organiseren van zowel gespecialiseerde als generieke agrifoodtech & data symposia. Een eerste bijeenkomst in dit kader is het minisymposium “Internet of Food” tijdens de Dutch Food Week in oktober 2022.

Onze ambitie is om een (inter)nationale alliantie te creëren van ondernemers, wetenschappers en vertegenwoordigers van regionale en lokale overheden om datagedreven innovatie binnen de voedselwaardeketen mogelijk te maken, gericht op leren, inspireren, delen van kennis en inzichten.

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

In januari 2023 is het slotevent van de Innovation Makers Agrifood. Er zijn 10 initiatieven ingediend en er wordt gekeken naar een vervolg hierop.

Door AgrifoodCapital is de Dutch Data Week georganiseerd op het gebied van Datagedreven werken, waaronder ook binnen de landbouw- en Voedselsector. AFC is een van de partners binnen de DDAFF.

Ondersteunen en/of geformeerde consortia op thema nieuwe eiwitten of nieuwe verwerkingstechnieken

Omschrijving (toelichting)

De eiwittransitie betreft de hele voedselketen: genetica/(zaad)veredeling, primaire productie en toeleveranciers, voedselproductie, retail en consument. Vernieuwing moet vanuit de hele keten komen en

hiervoor is ketenintegratie en samenwerking tussen verschillende partners en programma's noodzakelijk. De Innovatie Coalities in het programma Economie, Kennis en Talentontwikkeling richt zich op de inzet van alternatieve eiwitbronnen en efficiëntere technologieën voor voedselproductie. Hiervoor is het noodzakelijk dat er voldoende geschikte grondstoffen (mogelijke eiwitbronnen) aanwezig zijn. Daaronder valt ook het gebruik van afval- en reststromen in het kader van circulaire economie. Het streven is om reststromen zo hoog mogelijk te verwaarden. Op dit gebied werken we dan ook nauw samen met de Uitvoeringsagenda Circulaire Economie 2021-2023 (o.a. ondersteunen van initiatieven en projecten om voedselverspilling tegen te gaan zoals BioVoice en worden er opschaalbare businesscases op het gebied van nieuwe eiwitten of nieuwe verwerkingstechnieken consortia geformeerd en ondersteund). Als partner van de Stichting Samen Tegen Voedselverspilling zijn we als provincie niet alleen betrokken bij het voorkomen en reduceren van voedselverspilling.

Op 14 juli 2022 is de provincie Noord-Brabant, samen 56 partijen, waaronder verschillende Brabantse bedrijven en initiatieven, de Green Deal Eiwitrijke gewasketen (GDE) aangegaan. Deze green deal beoogt een goed verdienmodel voor boeren met het telen van stikstofbindende vlinderbloemigen, draagt bij aan een versnelling van de eiwittransitie en daarmee aan een betere balans tussen plantaardige en dierlijke eiwitten in het eetpatroon. Dit alles sluit goed aan bij het provinciale beleid aangaande de eiwittransitie. Diverse regio's zetten zich in voor intensievere ketensamenwerking. Hiertoe worden activiteiten opgezet voor verbetering van verbinding en opschaling van regionale initiatieven op het gebied van teelt, veredeling en verwerking. Ook de inzet van innovatieve technologieën die leiden tot duurzame en gezonde producten maakt hier onderdeel van uit.

Daar in Noord-Brabant een groot aantal bedrijven actief is in de voedselverwerkende industrie, dit in combinatie met een sterk ontwikkelde hightechsector, biedt deelname aan de GDE deze bedrijven kansen voor verdere groei. Maar ook een intensievere samenwerking tussen ketenpartners en (door)ontwikkeling van kennis en innovatie ligt in het verschiet, waardoor het lokale ecosysteem wordt versterkt.

Indicator:

- Aantal ondersteunde en/of geformeerde consortia op thema nieuwe eiwitten of nieuwe verwerkingstechnieken (aantal: 2)

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

- Food pioniers excelerator is ingediend bij Interreg
- Uitvoering Nationaal Groeifondsproject NEXTGEN HIGHTECH d.m.v. programmabureau HTSM (hightech systemen en materialen) is opgericht
- We stimuleren plantaardige keuzes voor een duurzaam voedselsysteem met onze ondersteuning aan het initiatief CHIEF (Centrum Hulp bij Innovatie, Educatie en Fascinatie Plantaardige Eiwitten). Met deze gebiedspilot worden de inwoners van Altena geïnspireerd om vaker een plantaardige keuze te maken. Dit ten gunste van een gezonde balans voor mens, dier en milieu.
- We hebben op de Floriade samen met de Minister van LNV en 9 'eiwit'-provincies de Green Deal Eiwitrijke Gewassen "De Bean Deal" getekend en dit jaar een start gemaakt met de uitvoering. Deze overeenkomst is daarnaast ook ondertekend door ketenpartners waarvan een groot deel uit Brabant komt. Het doel is de productie en consumptie van regionaal geteelde plantaardige eiwitten te stimuleren. Het Rijk, provincies en ketenpartners slaan de handen ineen om de eiwittransitie te versnellen. In deze overeenkomst zijn 42 gezamenlijke acties zijn vastgelegd. Er zijn 13 toonaangevende Brabantse bedrijven bij betrokken. De is groeiende en sinds de ondertekening zijn er al twee nieuwe Brabantse deelnemers aangemeld.

- Op initiatief van o.a. de provincie Noord-Brabant is The Protein Showcase op de Floriade ingericht, een 1.800 m2 grote beleefakker waar verschillende eiwitrijke gewassen tot bloei komen: veldbonen, lupine, quinoa, soja, kikkererwten en rode bonen. Namens Brabant stonden er drie showcaseprojecten, die ook de Green Deal getekend hebben: CHIEF (Centrum Hulp bij Innovatie, Educatie, Inspiratie en Fascinatie plantaardige eiwitten), LuPeel (Ontwikkelaar van lupine bloem) en ME-AT the Alternative (VION) (Ontwikkelaar van de veldbonenburger).

Stimuleren innovatieprojecten door Landbouw Innovatie Brabant

Omschrijving (toelichting)

Met de Landbouw Innovatie Brabant (LIB) worden innovaties aangejaagd en ondersteund die bijdragen aan duurzame en vitale land- en tuinbouw die een bijdrage levert aan de kwaliteit van het platteland met maatschappelijke verankering. Bijdragen aan systeemverandering staat centraal in het ondersteunen van innovaties met daarin sleutelbegrippen als waardecreatie, kringlooplandbouw en doornontwikkeling. LIB doet dit op een laagdrempelige manier door vroeg in het innovatieproces vanuit de optiek van de primaire sector (vanuit de brede omgeving gezien) ondersteuning te bieden door o.a in contact brengen met juiste netwerk, ondersteuning in het opwerken van idee tot project, financiële bijdrage en nazorg/doorontwikkeling.

Indicator:

- Aantal initiatieven ondersteund door LIB.

Streefwaarden	2022	2023
Aantal ondersteunde initiatieven	30	30

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

In 2022 zijn 28 projecten afgerond en is een bijdrage geleverd aan 41 projecten. Namelijk 12 lopende en 29 nieuwe projecten met een innovatie impuls (financiële spin-off) van circa vijf miljoen euro op de bovengenoemde thema's. Op <https://www.stuurgroepplib.net/> staat gedetailleerde informatie over de verschillende LIB-activiteiten inclusief jaarverslagen.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Natuur- en landschapsinclusief zijn in 2030

Omschrijving (toelichting)

De Brabantse landbouw is in 2030 landschaps- en gemeenschapsinclusief en vervult daarmee een vitale rol in natuur- en landschapontwikkeling en het beheer daarvan. Er is een herkenbare verbinding tussen stad en platteland, tussen producent en consument (voedsel, leefbaarheid dorpen) en met de Brabantse samenleving als geheel (zorg, groene energie, landschap en natuur, recreatie).

Indicatoren:

- Aantal natuurinclusieve boeren

Streefwaarden	nulmeting	2022	2023	2030
---------------	-----------	------	------	------

80 (2021) 115 150 500

- Areaal biologische landbouw (ha)

Streefwaarden	nulmeting	2022	2023	2030
Agrarisch areaal	2,8% (2020)	3%	3,5%	15% (circa 35.000 ha)

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Begeleiden bedrijven bij hun omschakeling naar natuurinclusief

Omschrijving (toelichting)

We zetten individuele ondersteuning (via een ondernemerscoach) voort van agrariërs die willen omschakelen, de financiering van een businessplan en het beschikbaar stellen van extra (provinciale) grond (met kwalitatieve verplichtingen en aangepaste pachtprijs) ten behoeve van extensivering naar twee gve per hectare. Gezien de verschillen tussen bedrijven en verdienmogelijkheden is maatwerk per bedrijf noodzaak. We richten ons met name op de bedrijven in de zone rondom het NNB.

Het subsidieplafond van de regeling voor het opstellen van een businessplan verhogen we voor tachtig nieuwe 'omskakelaars' in de veehouderij en voor twintig in de akkerbouw, zodat het totaal aantal omskakelaars in Noord-Brabant uitkomt op 150 eind 2023. In de periode voor 2022 hebben 80 bedrijven gebruik gemaakt van de subsidiemogelijkheid voor het opstellen van een businessplan. Hiermee hebben wij ze begeleid om evt. over te schakelen naar natuurinclusief.

Op basis van gedeelde gebiedsopgaven stimuleren we samenwerking tussen agrariërs onderling en met de andere gebiedspartijen, zoals terrein behorende organisaties, waterschap, GOB, gemeenten en BPG (Brabants Particulier Grondbezit). Waar mogelijk wordt gebruik gemaakt van de financiële middelen van het Rijk. En waar nodig faciliteren we gebiedsprocessen op maat om de natuurinclusieve bedrijfsvoering rendabel te krijgen (via kavelruil en in afstemming met de natuurdoelen).

Streefwaarden	nulmeting	2022	2023
Aantal begeleide bedrijven bij hun omschakeling naar natuurinclusief (incl. businessplan)	80 (2021)	115	150

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

Organiseren van bijeenkomsten voor kennisontwikkeling/uitwisseling op inspiratiebedrijven

Omschrijving (toelichting)

Natuurinclusieve landbouw staat nog aan het begin en kent een flinke kennisachterstand vergeleken met de gangbare en biologische landbouw. Veel agrariërs die een stap overwegen naar omschakeling hebben vragen over de natuurinclusieve maatregelen en hun impact op de productie, kosten en baten, afzetmarkten, enzovoort. Met financiële ondersteuning zijn twaalf inspiratiebedrijven natuurinclusieve landbouw operationeel. Bedrijfsadviseurs zijn vaak nog gewend om te werken met gangbare bedrijfsmodellen en denkwijzen die uitgaan van een zo hoog mogelijke productie via inzet van hulpstoffen.

Indicator:

- Aantal bijeenkomsten georganiseerd voor kennisontwikkeling/uitwisseling op inspiratiebedrijven. (aantal: 30 per jaar)

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

Er zijn 24 bijeenkomsten georganiseerd op inspiratiebedrijven. Dit zijn er minder dan we hadden beoogd te organiseren. In de tweede helft van 2022 viel de belangstelling tegen, waarschijnlijk vanwege de onrust in de landbouw.

Geven van omschakeladviezen biologische landbouw (melkvee en akkerbouw)

Omschrijving (toelichting)

De biologische landbouw komt meer en meer in de belangstelling te staan. Het is een kernpunt bij de Farm to Fork/Green Deal-strategie van de Europese Unie, die inzet op groei van vraag gestuurde biologische landbouw. De afzet van biologische producten neemt geleidelijk toe, ook in Nederland, en biologisch verschuift van een niche naar een aanbod voor een steeds grotere groep mensen. Ten slotte is de biologische sector belangrijk voor ecologische en technologische innovaties. Deze worden dan weer overgenomen in de gangbare landbouw.

Door het aanbieden van adviseurs die adviesgesprekken voeren met melk- en vleesveehouders en akkerbouwers/groentetelers die de overstap naar biologisch overwegen zetten we in om meer Biologische landbouw in Brabant te realiseren. Voorlopig zetten we in op 30 ondernemers eind 2023. Op bedrijfsniveau worden de te nemen stappen in kaart gebracht. Agrariërs die willen doorgaan, kunnen gezamenlijk deelnemen aan een oriëntatie cursus. Vanuit economisch toonaangevend zetten we in op high tech oplossingen die o.a. van belang zijn in relatie tot de arbeidsintensiviteit.

Het stimuleren van de vraag/afzet biologisch is van belang. We dragen bij aan een pilot biologische groente op de winkelvoorraad van 2 supermarkten.

Streefwaarden	2022	2023
Aantal uitgebrachte omschakeladviezen biologische landbouw (melkvee en akkerbouw)	15	30

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

Er zijn 22 omschakeladviezen uitgebracht in 2022, dat is boven de bepaalde streefwaarde van 2022. Wel viel het stil in de tweede helft van 2022. Waarschijnlijk speelt de onrust in de landbouw hier een rol in. Met het geven van een voorkeurspositie aan biologische bedrijven bij de pachtuitgifte van provinciale gronden, hebben we wel een extra stimulans gegeven. Een tweede impuls was de Biokennisweek, die voor het eerst

in 's-Hertogenbosch plaats vond. Daarnaast is een delegatie vanuit Noord-Brabant op werkbezoek geweest naar Denemarken. Door ondernemers en overheden te spreken, hebben we geleerd van hun succesvolle aanpak voor het stimuleren van biologische landbouw.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Versterken gemeenschapsinclusief

Omschrijving (toelichting)

We willen de verbinding tussen de diverse ketens en de burger versterken. Het resultaat is dat de Brabanders (weer) trots zijn op de landbouw- en voedselsector. De sector is dichtbij de burger gekomen en meer verbonden door onder andere meer kennis van de rol en herkomst van voedsel en van het belang van het buitengebied. Er vindt een verschuiving plaats naar meer voedsel van dichtbij en de landbouw levert een bijdrage aan maatschappelijke en ecosysteemdiensten. Brabanders waarderen het voedsel, het buitengebied, het groen in de stad en de makers, ontwikkelaars en beheerders ervan. De landbouw- en voedselketens worden beleefd als belangrijk onderdeel van de brede welvaart in Brabant.

Steeds meer maatschappelijke opgaven komen samen op één en dezelfde bedrijven binnen de gehele sector en keten. Zo willen we méér dierenwelzijn, minder emissies die schadelijk zijn voor de mens en natuur en een betere bodem- en waterkwaliteit. Deze vraagstukken vragen om een vernieuwingsslag in de veehouderij. Die vernieuwing brengt onzekerheden met zich mee: kan dit financieel uit? Hoe valt een nieuwe koers binnen ons gezin? Wanneer wordt er wéér iets vernieuwends van ons gevraagd? Allemaal vraagstukken die jonge boeren bezighouden en mede bepalend zijn óf en hóe zij het bedrijf voort gaan zetten. De provincie wil de jonge boeren toekomstperspectief bieden. De aankomende tijd gaan we samen met jonge boeren bekijken wat er nodig is om dat toekomstperspectief in te vullen. We hebben hiertoe een plan van aanpak Jonge Boeren ontwikkeld.

Vanuit de regiodeal Noordoost Brabant wordt in het project Voedseleducatie door diverse partners gewerkt aan een nieuwe onderwijsmodule over voedsel voor kinderen in de groepen 5 t/m 8 van de basisschool. Er zullen pilots worden gestart op een aantal basisscholen in Noordoost Brabant. Visit Brabant organiseert Food-routes, waaraan wij financieel bijdragen. Deze dragen ook bij aan een goede boer-burger-relatie.

Indicatoren:

- Gemiddelde waardering burgers voor de agrifoodsector in Brabant (op niveau of verbetering van waardering)

Streefwaarden	nulmeting (landelijk niveau)	2022	2023
Gemiddelde waardering schaal 1-7	5,01 (2020)	Op niveau of verbetering	Op niveau of verbetering

- Percentage Brabanders met zorgen over de gezondheid in relatie tot de veehouderij (afname percentage)

Streefwaarden	nulmeting	2022	2023
Percentage	3% (2020)	Afname	Afname

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

- Tijdens de Covid-Periode is de waardering van de burgers voor de agrifoodsector gestegen naar 5,23. De verwachting is dat dit is gebeurd, omdat mensen het belang van lokaal voedsel meer zijn gaan inzien.
- Er zijn op dit moment nog geen nieuwe cijfers bekend van de GGD m.b.t. percentage Brabanders met zorgen over de gezondheid.
- Jonge boeren en goed opgeleide professionals zijn onmisbaar voor een vitale en toekomstbestendige Brabantse agrifoodsector. Daarom hebben we in 2022 het Actieplan Jonge Boeren opgesteld dat de acties beschrijft van de provincie om bij te dragen aan het toekomstperspectief van jonge landbouwers en tuinders die het bedrijf van hun ouders overnemen en de mogelijkheden voor zij-instromers. Hierbij zetten we in op een betere toegang tot kapitaal en middelen, op meer podium voor jonge landbouwers, op innovatie en toegang tot kennis en op de instroom in het agrarisch onderwijs om voldoende gekwalificeerde agrariërs en agrifood-gerelateerde professionals op te leiden.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Ondersteunen boer-burger initiatieven

Omschrijving (toelichting)

We zijn Leadpartner van de Dutch Food week en organiseren in dat kader een reeks van evenementen die bijdragen aan een verbeterde boer-burger-relatie. Daarnaast hebben we op basis van de PON & Telos-quickscan een afwegingskader gemaakt op basis waarvan men kan toetsen welke overige initiatieven het beste passen bij de verandervaden die wij binnen het programma Landbouw en Voedsel voor ogen hebben. Aan de hand van het afwegingskader selecteren we als provincie één of enkele initiatieven om te ondersteunen.

Indicator:

- Ondersteunde initiatieven (aantal: 1 in 2022)

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

- Eind 2022 is besloten om een pilot van Boerschappen en Vitam cateraar te ondersteunen om kinderen op scholen voedzame maaltijden van (biologische) producten van Brabantse boeren aan te bieden. Deze pilot zal starten in de loop van 2023.

Korte Ketens

Omschrijving (toelichting)

De landbouw- en voedselketens worden beleefd als belangrijk onderdeel van de brede welvaart in Brabant. Korte ketens worden vaak gezien als een belangrijk middel om dit te bereiken: de consument koopt direct bij de boer of met maximaal één schakel ertussen. De afgelopen jaren is gebleken dat veel initiatieven het niet volhouden. We zijn als provincie partner in het door LNV ingestelde netwerk korte ketens en regionale voedselstrategieën. Op basis van nationaal onderzoek en ervaring in Brabant (o.a. via het LIB) bouwen we een expertisenetwerk waar ondernemers kunnen aankloppen. De ondersteuning die wij bieden komt landelijk tot stand door het door de LSKK (Landelijke Samenwerking Korte Keten) op te zetten steunpunt. Dit is een samenwerking tussen meerdere provincies en LNV. Hier kan een individuele korte keten ondernemer advies krijgen. De provincie Noord-Brabant draagt hier op dit moment met name financieel aan bij, echter wordt er hard gewerkt om capaciteit te werven zodat er ook organisatorisch aan bij kan worden gedragen.

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

Tijdens de activiteiten van de Dutch Food Week zijn meerdere korte keten ondernemers betrokken. Binnen het project 'Goed Eten in Brabant' zijn er trainingen voor ondernemers georganiseerd over o.a. storytelling. Boeren zijn vaak gespecialiseerd in de productie en minder in andere vaardigheden zoals het verhaal vertellen en het contact met de consument.

Verstrekken VABIMPULS vouchers

Omschrijving (toelichting)

De inzet van VABIMPULS is in hoofdzaak gericht op het terugdringen en voorkomen van leegstand, het tegengaan van ondermijning, het stimuleren van vernieuwing in de landbouw en verbetering van de omgevingskwaliteit in het buitengebied van Brabant. Om hier mee vorm aan te geven helpt VABIMPULS eigenaren van vrijgekomen of vrijkomende agrarische bedrijfslocaties (VAB's) of eigenaren die agrarisch om willen schakelen. Niet alleen om mee te denken en een nieuw toekomstperspectief te ondersteunen, maar ook zorg te dragen voor sociaal-emotionele begeleiding waar dat nodig is. Daarvoor is een voucherregeling opgezet. Naast het uitvoering geven aan de voucherregeling is een even belangrijk doel het opdoen van ervaringen met een andere aanpak en de opgedane kennis delen en verspreiden in het brede netwerk. VABIMPULS kent op dit moment een looptijd tot eind 2023. Vraagstukken vanuit ondernemers, via VABIMPULS en anderszins, worden door de samenwerkende overheden verder gebracht in ondersteuningsnetwerken.

Streefwaarden	2022	2023
Aantal verstrekte vouchers	50	50

Kwaliteit (indicator)

Kwaliteit (toelichting)

Inzet verbonden partijen

N.v.t.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

7. Landbouw en voedsel

Bedragen x € 1.000	Begroting 2022 oorspronkelijk	Begroting 2022 na wijziging	Jaarrekening 2022 realisatie	Vershil begroting - realisatie
<u>Lasten</u>				
Programmalasten	1.943 N	14.333 N	11.010 N	3.322 V
Toegerekende organisatiekosten	3.878 N	2.616 N	2.354 N	262 V
Totaal Lasten	5.821 N	16.949 N	13.364 N	3.585 V
<u>Baten</u>				
Programmabaten	953 V	5.209 V	4.931 V	278 N
Bijdrage in toegerekende organisatiekosten	0	0	0	0
Totaal Baten	953 V	5.209 V	4.931 V	278 N
Saldo van baten en lasten	4.868 N	11.740 N	8.433 N	3.307 V

Verschillenanalyse

7. Landbouw en voedsel - Afwijking lasten (bedragen x € 1.000)	3.585
	V
Meest duurzame landbouw in Europa	1.324
	V
<p>Betreft met name minderuitgaven ten aanzien van de onderdelen 'heldere kaders' (€ 0,63 mln., Een aantal grote projecten zoals Beter leven keurmerk en projecten m.b.t. gezondheid en Brabantse zorgvuldigheids score zijn doorgegeschoven naar 2023 en/of hebben minder gekost in 2022), project Brabants Bodem (€ 0,45 mln., een aantal uitvoeringslijnen kosten meer tijd, waardoor de uitvoering en kosten doorschuiven naar 2023) en circulaire economie (€ 0,17 mln., Uitvoeringsagenda mest in Q4 vastgesteld en realisatie is eind 2022 gestart, kosten komen in 2023).</p>	
Natuur- en landschapsinclusieve landbouw	736
	V
<p>We lopen qua activiteiten op schema, door alle ontwikkelingen in 2022, was het moeilijk om het krediet te bepalen. De overgebleven middelen zullen in 2023 ingezet worden voor Natuurinclusieve landbouw</p>	
Gemeenschapsinclusieve landbouw	210
	V
<p>Een deel van de geraamde uitgaven heeft niet plaatsgevonden vanwege uitstel van de beëindigingsregelingen van het Rijk.</p>	
Economisch toonaangevende landbouw	336
	V
<p>Ten aanzien van het onderdeel innovatie zijn de uitgaven voor projectontwikkeling en Business Development lager dan geraamd (€ 0,1 mln, innovatie samenwerking met Triple Helix organisaties: Geen gebruik gemaakt van mogelijkheid extra capaciteit voor bijvoorbeeld projectontwikkeling en/of Business Development). Daarnaast zijn er minderuitgaven ten aanzien van het onderdeel Agrofood plantaardig (€ 0,23 mln, verschillende projecten bevonden zich in startfase. Projecten en evenementen vinden in 2023 plaats).</p>	
Bijdrage landbouw aan POP3 (EU-regeling)	879
	V
<p>Er zijn minder subsidies vestrekt dan eerder geprognoseerd.</p>	
Toegerekende organisatiekosten	262
	V
<p>De toegerekende organisatiekosten komen op basis van de gerealiseerde uren-inzet lager uit.</p>	
Overige: saldo van overige lagere en hogere lasten	163
	N
7. Landbouw en voedsel - Afwijking baten (bedragen x € 1.000)	278
	N
Bijdrage EU tbv LIFE all4Biodiversity	148
	N
<p>De bijdrage zal niet in 2022, maar in 2023 worden ontvangen.</p>	
Bijdrage waterschappen Brabants Bodem	89
	N
<p>Nog niet alle bijdragen zijn in 2022 ontvangen. Het resterende deel wordt naar verwachting in 2023 ontvangen.</p>	
Overige: saldo van overige lagere en hogere baten	41
	N

